

Lars Børge Fabricius: Træk af dansk musiklivs historie m. m. Omkring etatsråd Jacob Christian Fabricius' erindringer. Kbh., Nyt Nordisk Forlag – Arnold Busck, 1975. 603 s. Kr. 149,50.

Hvis nu der blev byttet om på bogens titel og undertitel, ville den svare til bogens emne, som er Jacob Christian Fabricius, der levede fra 1840 til 1919 og er farfar til forfatteren. Jacob Christian Fabricius var bogholder – fra 1903 hovedbogholder – i Nationalbanken, men fandt ved siden af sit arbejde tid til at komponere, til at deltage i samtidens musikliv og i foreninger i forbindelse hermed, bl. a. var han med til at stifte Samfundet til Udgivelse af dansk Musik. Om Fabricius' egne erindringer, familien, foreningerne og komponistvirksomheden handler de første ni kapitler, det tiende omhandler et projekt om statsarbejderboliger, som Fabricius udarbejdede i 1886. Fabricius var som højere stående embedsmand tilhænger af Højre, men var også interesseret i sociale spørgsmål ud fra en moralsk holdning, således som man kan finde den i datidens borgerkab; denne holdning var naturligvis også politisk begrundet.

Forfatteren tager sit udgangspunkt i Fabricius' selvbiografi, som er aftrykt i kapitel to. Han har suppleret med meget andet materiale som f. eks. foreningsvedtægter og avisartikler, der også er aftrykt – i det hele taget er der utroligt mange citater i teksten. Det kan naturligvis være en lettelse, når det drejer sig om materiale, der er vanskelig tilgængeligt. Men det gør fremstillingen alt for omstændelig, og i dette tilfælde kunne optryk af vedtægter m.v. med fordel samles i bilag.

Forfatteren er yderst subjektiv, og ganske ukritisk m.h.t. farfaderen; kritikken gælder kun omgivelserne. Det finder jeg meget trættende. Bogen vil nok først og fremmest blive læst med henblik på, at man ønsker at danne sig et indtryk af datidens københavnske (musik)miljø. Jeg tvivler om, at den bliver læst i sin helhed (knap 600 sider), men da de enkelte kapitler sådan set godt kan læses hver for sig, vil jeg tro, at bogen af de fleste vil blive læst på den måde. Derfor ville det også være rart, om der havde været et emneregister og ikke kun et personregister. Jeg mangler ligeledes en fortegnelse over det anvendte materiale.

Inger Marie Kromann Hansen

Lawrence C. Jennings: France and Europe in 1848. A Study of French Foreign Affairs in Time of Crisis. Oxford University Press 1973. X+280 s. £ 2.00.

Lawrence Jennings, der er ansat ved universitetet i Ottawa i Canada, har med det foreliggende værk belyst en vigtig og interessant fase i fransk udenrigspolitik og i europæisk historie. Redegørelsen, som starter ved februarrevolutionen i 1848 og slutter ved Louis Napoleons tilbagevenden i december, har som sigte dels at forklare grundtrækkene i Frankrigs forhold til omverdenen i den periode, dels at undersøge, hvilke indenrigske faktorer, der var bestemmende for den relativt passive politik, Frankrig førte i revolutionsåret.

De interessanteste afsnit og samtidig de mest vellykkede er de, der behandler sidstnævnte problem; passiviteten ses dels som et udslag af det republikanske styres grundlæggende moderate holdning, dels som det element, der skulle redde den nye republik, derved at en mere aggressiv udenrigspolitik – med 1793 in mente – ville betyde en radikalisering af det politiske liv i Frankrig. Hertil kommer desuden, at hensynet til omverdenen, i første række England, virkede modererende på ønsker om en mere aktiv udenrigspolitik. Ved sin påpegning af disse faktorer siger bogen også noget væsentligt om de

rammer for udenrigspolitikken, som opstod i løbet af 1800-tallet, og om de referencerammer, som politikerne opererede indenfor. I den forbindelse kunne man nok have ønsket sig, at bogen som indledning havde en indføring i Frankrigs almene stilling i Europa siden 1815 og om udenrigspolitiske problemers betydning i fransk politik op til 1848. Således som de indledende afsnit nu er affattet, kastes man hovedkulds ind i begivenhederne i foråret 1848.

På sine steder kan bogen virke omstændelig, og en stramning af stoffet samt en systematisering af afsnittene om forholdet udenrigspolitik–indenrigspolitik ville have gjort den mere overskuelig. Dette hindrer dog ikke, at bogen er et tankevækkende og kompetent bidrag til periodens udenrigspolitiske historie.

Peter Hertel Rasmussen

Quellen zum politischen Denken der Deutschen im 19. und 20. Jahrhundert. Bd. 4: Vormärz und Revolution 1840–1849, hrsg. von *Hans Fenske*. Bd. 5: Der Weg zur Reichsgründung 1850–1870, hrsg. von *Hans Fenske*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 1976–77. XIV+449 s.; XVIII+564 s. DM 51+56.

Wissenschaftliche Buchgesellschaft i Darmstadt startede i 1976 udgivelsen af en ny kilde-samling: »Quellen zum politischen Denken der Deutschen im 19. und 20. Jahrhundert«, der foreløbig er planlagt til at dække perioden 1789–1945, således at det første bind vil se på den politiske tænkning og debat i Det tysk-romerske Riges sidste år og det sidste bind vil bringe kilder til nationalsocialismen.

I 1976 og 1977 er bind 3 og 4 udkommet. De dækker tilsammen perioden 1840–1870 og er udgivet af Hans Fenske, der også skal udgive kilderne til kejserrigets politiske debat. Det nye ved denne udgave ses straks i disse bind: Hvor tidligere kildesamlinger koncentrerede sig om enten én person, Bismarck (*Die gesammelten Werke*) eller andre, eller om én politisk gruppe, f. ex. liberalismen (*Heyderhoff*), tager Fenske kilderne i streng kronologisk orden uden andre hensyn: Et brev fra den højkonservative v. Gerlach fra august 1852 følger således lige efter et brev fra Lassalle til Karl Marx fra juni! Dette princip letter arbejdet for den, der vil have en oversigt over debatten i denne periode; og mere end en oversigt kan det naturligvis ikke blive, når der som i bd. 4 skal skildres tyve års bevægende og intensive debat ved hjælp af 131 kilder. Men denne oversigt giver begge bind til gengæld på en udmærket måde.

For den, der søger oplysninger om en speciel gruppe, vil det kronologiske princip virke mere uhensigtsmæssigt. Men Fenske har med dette for øje lavet en fortegnelse over kilderne efter politiske lejre: Konservative, katolikker, moderat-liberale, venstre-liberale og socialister. En sådan opdeling vil blot altid være problematisk: I perioden 1848–1866 ville det i det vigtigste spørgsmål – den tyske enhed – efter min mening være mere frugt-bart at skelne mellem tilhængere af et »Stor-Tyskland« eller et »Lille-Tyskland« og for Sydtysklands vedkommende gælder det jo for perioden efter 1866, at modstanderne af en overskridelse af Main-linien i Bayern er konservative katolikker, mens de i Württemberg er evangeliske venstre-liberale. Men Fenskens inddeling er dog nok den mest relevante i en kildesamling af denne art.

Om bind 3 kan specielt nævnes, at det koncentrerer sig om kilder til tidens nationale, forfatningspolitiske og sociale problematik og søger at bringe kommentarer fra alle politiske lejre til disse spørgsmål. Halvdelen af kilderne er fra 1848/49, og bindet slutter med v. Radowitz' tale i den preussiske landdag 25. aug. 1849 om Preussens tyske politik.

Bind 4 – »Der Weg zur Reichsgründung 1850–1870« – lægger størst vægt på det na-